

Տաշատի Նույնիսիանի
Ստրիդայի Բանաստեղծության

XV

Ա Ռ Թ Ի Վ

ԿՈՒՑՆԵՆՍԱԿԱՆԻ ՅԵՎ ԿՈՐԿՆԵՆՍԱԿԱՆ
ԲԱՆՎՈՐԻ ԴՐԱԴԱՐԱՆ

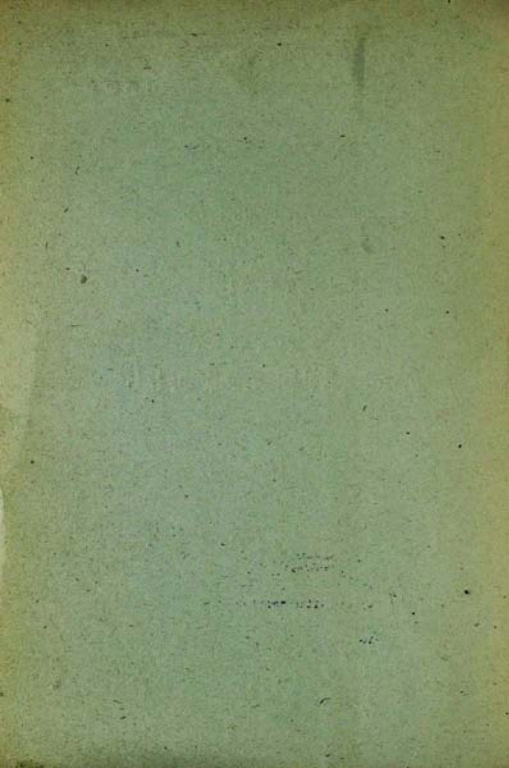
ՊՐՈՖ. Ա. Լ. ՍԿՈՄՐՈՒՈՎ

ԴԱԲԱՂԸ

ՅԵՎ

ՊԱՅՔԱՐԸ ՆՐԱ ԴԵՍ

ԳՅՈՒՂԶՐԱՏ • 1935 • ՅԵՐԵՎԱՆ

ՀԱՅԿԵՆՏԵՍՍԱԿԱՆ ԵՆՎ. ԷՃՐԱՑՆՑԵՍԱԿԱՆ
ԲԱՆԿԱՌԻ ԴՐԱԴԱՐԱՆ

ՊՐՈՖ. Ա. Լ. ՍԿՈՍՐՈՐՈՒՈՎ

Դ Ե Ր Ե Ղ Ը

ՅԵՎ.

ՊԵՏԵԼՐԸ ՆՐԱ ԴԵՄ

195-42
II
H 24396

Գրաւ. խմբագիր՝ Լ. Մարգարյան
Տեխ. խմբագիր՝ Հ. Մարգարյան
Լեզվ. խմբագիր՝ Արթ. Գրիգորյան
Սրբագրիչ՝ Գար. Լուկոբյան

Գլխավոր լիազօր Ս—425, հրատ. խմբ. 277 պատկեր Ձ 650 տիքով 3000

Հանձնվել է տպագրութեան 1935 հոկտեմբերի 16-ին

Ստորագրվել է տպագրելու 1935 թ. նոյեմբերի 28-ին

Գլխավոր տպարան, Յերևան, Նալբանդյան 11

«Կենդանաբուժության գործը պետք է խեղճ
ձեռքով առնեն վոդո կուսակցությունը, մե-
րօր տախտակները՝ կուսակցականներն ու
անկուսակցականները, միասին ունենալով, վա-
ղենդանաբուժության պրոբլեմն այժմ մոլոր-
ալիսի առաջնահերթ պրոբլեմ է, վարպիտին
յերեկ արդեն հաջողությամբ լուծված հացա-
նասիկային պրոբլեմն երբ»:

Ի. ՍՏԱԼԻՆ

ԴԱՐԱՂԸ ՎԱՐԱԿԻՋ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ Ե

Դարաղը լերկամբակ անասունների (լեղջուրավոր
անասուն, խոզեր, վոլխարներ, ալծեր և այլն) սուր-վա-
րակիչ մի հիվանդություն է, վորը տարածվում է բացա-
ռիկ արագությամբ՝ ընդգրկելով մի տնտեսություն մյուսի
լետովից: Այս հիվանդության տարածման ճանապարհները
շատ հաճախ դժվար են լինում լերևան հանել և դա
խիստ դժվարացնում է պայքարը նրա դեմ:

Դարաղը մի քանի ալվարակիչ հիվանդություններից
տարբերվում է թեև նրանով, վոր մահացության մեծ
տոկոս չի առաջացնում, սակայն, այնուամենայնիվ, որն-
տեսության հսկայական վնասներ է պատճառում: Դարաղը
խիստ իջեցնում է կաթնարտադրությունը և հաճախ շատ
յերկար ժամանակով: Դարաղը պակասեցնում է մատու-
տնասունի մաքուր քաշը: Դարաղով հիվանդանալուց ու-
լավանալուց հետո մնում են ծանր հետևանքներ (սրտի
արատ, կուրծի դժվար բուժվող հիվանդություններ, վեր-
ջավորությունների հիվանդությունների ամեն տեսակ բար-
դություններ և այլն): Նա առաջացնում է նաև մատղաշ-
ների մահացության մեծ տոկոս: Հիվանդ անասունի բուժ-
ման, ախտահանման, հատուկ խնամքի ծախսերն ավելա-
նում են:

Յեթե դաբաղի ժամանակ յուրաքանչյուր առանձին գլխի բոլոր միասնները հաշվելու լինենք, կանխենք, վոր միջին հաշվով կազմում է 10—20 ուրլի՝ չհաշված իհարկե տնտեսութիւն ալն միասնները, վորոնք առաջանում են ձեռնարկած կարանախնային միջոցառումների հետեանքով։ Այս դեպքում՝ այդ գումարը կամելանար դեռ լերկու-յերեք տնգամ ևս։

Դաբաղը մեր պայմաններում ամենալուրջ խոչընդոտն է հանդիսանում այնպիսի կարևորագույն քաղաքական-տնտեսական կամպանիաներ անցկացնելուն, ինչպես սերմանման և բերքահավաքի կամպանիաները, մանավանդ ալն տեղերում, վորտեղ խոշոր լեղջուրավոր անասունն ոգտագործվում է վորպես բանող և քաշող ուժ։ Դաբաղի համաճարակի ժամանակ բոլորովին դադարեցվում է տնտեսանների բեղմնավորումը։

Դաբաղի ժամանակ կարանախնային միջոցառումների կիրառումը կապված է այնպիսի սահմանափակումների հետ, վորոնք ծանր են անդրադառնում կոլտնտեսությունների և խորհանտեսությունների տնտեսական-ֆինանսական պլանների կատարման վրա։

Վերջապես, դաբաղը խիստ լուրջ վտանգ է հանդիսանում նաև մարդու համար։ Յերեխաները դաբաղով հիվանդանալու դեպքում՝ շատ հաճախ մահանում են։

Նշված խնդիրները պարտավորեցնում են մեզ, վորպեսզի դադարենք դաբաղի վրա նայել, վորպես մի ռան-ժառանգ հիվանդութիւն, վորպես մի «յերկրորդական» նշանակութիւն ունեցող հիվանդութիւն վրա։

ՎՈՐ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐՆ ԵՆ ՀԻՎԱՆԴԱՆՈՒՄ ԳԱՐԱՂՈՎ

Դաբաղով ամենից ավելի հեշտութեամբ վարակվում են խոշոր լեղջուրավոր անասունները, խոզերը, ալծերն ու վոչխարները։ Դաբաղով մի քիչ պակաս ունակ են հիվանդանալու հյուսիսային լեղջերուներն ու ուղտերը։

Խոշոր լեղջյուրավոր անասուններն ու խոզերը, ինչպես դա այժմ հաստատված է, դաբաղից ամենից ավելի շատ հիվանդացող կենդանիներն են:

Զիբերը, ջորիներն ու եշերը, ինչպես նաև թռչունները բոլորովին չեն հիվանդանում դաբաղով: Նրանց չի հաջողվում վարակել նույնիսկ արհեստական ճանապարհով: Ծներն ու կատուները բնական պայմաներում դաբաղով կտրող են հիվանդանալ վորպես հազվադեպ բացառություն: Բավական հեշտությամբ հաջողվում է նրանց հիվանդացնել արհեստական վարակման միջոցով:

Լաբորատորիաներում դաբաղի ուսումնասիրման ժամանակ ոգտվում են խոզուկները, վորոնք արհեստական վարակման միջոցով հեշտությամբ վարակվում են դաբաղով և հիվանդանում ու առողջանում են միևնույն նշաններով, ինչպես խոշոր յեղջյուրավոր անասունները: Դաբաղով կարելի է վարակել նաև ճագարին, գետնասկյուռին, սպիտակ և դաշտային մկներին ու առնետներին: Դաբաղով վարակվում ու հիվանդանում են բազմաթիվ վալրի անասուններ՝ լեռնալծը, լաման, ընձուղտը և այլն:

ԴԱԲԱՂԻ ՀԱՐՈՒՅԻՉԸ

Վարակիչ հիվանդութիւնները՝ թե մարդկանց և թե անասունների մեջ առաջանում են հատուկ հիվանդաբեք (այստածին) մանրէներից: Բոլոր այս մանրէներն ալիքան փոքր են, վոր նրանց կարելի է տեսնել մեծացնող ապակիների մի բարդ սխտեմի՝ մանրադիտակի ոգնությամբ: Մի քանի մանրէներ մանրադիտակի միջոցով կարելի է տեսնել 1000 անգամ կամ ավելի մեծացնելու ժամանակ:

Սակայն կա վարակիչ հիվանդութիւնների հարուցիչների մի ուրիշ խումբ, վորը նույնիսկ չի կարելի տեսնել

ալդքան մեծացնելու միջոցով: Դրանք ալսպես կոչված քամվող վարակներն (վիրուս) են, վորոնք չափազանց շատ են տարածված բնության մեջ, վոչ միայն անասուններին, այլև մանավանդ բույսերին միջև:

Գիտության մեջ մինչև այժմ վերջնականապես չի լուծված այն հարցը, թե ինչպես է այդ հարուցիչների ստույգ բնությունը: Քամվող վիրուսների խմբից ալդպիսի հարուցիչների թվին է պատկանում նաև դարաղի հարուցիչը:

Ջնալած նրան, վոր դարաղի հարուցիչը գիտության կողմից չի գտնված, այնուամենայնիվ նրա առանձնահատկութունները բավական լավ ուսումնասիրված են:

Ներկայումս գիտությունը հաստատել է դարաղի հարուցիչի լերեք միանգամայն ինքնուրույն տիպի գոլությունը: Այդ լերեք տիպից լուրջաբանչուրը, վորոնք նշանակվում են »O», «A» և «C» տառերով, կարող է առաջացնել անասունների՝ կլինիկական նշաններով կատարելապես միանման՝ դարաղ հիվանդութուն:

Դարաղով հիվանդացած ու լավացած բոլոր անասունները բավական լերկար ժամանակ, սովորաբար 6—9 ամիս և հաճախ նույնիսկ լերկու տարի դարաղի նկատմամբ ձեռք են բերում իմունիտետ, հարուցիչի միայն այն տիպի վերաբերյալ, վորն առաջացրել է դարաղ հիվանդությունը: Հետևաբար, մեկ տիպի հարուցիչը դարաղով հիվանդացած ու լավացած անասունի դիմացկունութուն չի առաջացնում մյուս տիպի հանդեպ: Դարաղի հարուցիչի մի քանի տիպերի առկայության դեպքում զգալուն անասունները կարող են հիվանդանալ իրար լետելից մի քանի անգամ: Դարաղի հարուցիչի լերեք տիպից ամենաշատ տարածված է «O» տիպի հարուցիչը: Դարաղի հարուցիչների ալս լերեք տիպից բացի, գոլություն ունեն դեռ բազմաթիվ «միջանկյալ տիպեր» (վարիանտներ), վորոնց ծագումը գիտության կողմից դեռևս բավարար չափով չի ուսումնասիրված:

Դաբաղի հարուցիչի յերեք տիպի և բաղաժաթիվ վա-
րիանտների (միջանկյալ տիպերի) գոյութւո՞ւնը դաբաղի
դեմ մղվող պայքարը դարձնում են խիստ դժվարին:

Սորհրդային Միութեան տերիտորիայի վրա մինչև
վերջին ժամանակները դաբաղի հարուցիչը նույնպէս «Օ»
տիպն է համարվում, տակաւն հետադայում ևս այլ տիպե-
րի հայտարարման հարելութւո՞ւնը չի բացառված:

Դաբաղի հարուցիչի (դաբաղի վարակի) յերկրորդ
տեսանկէրատութւո՞ւնը՝ դա նրա արտակարգ բարձր դի-
մացկունութւո՞ւնն է ամեն տեսակի արտաքին ներգոր-
ծութւո՞ւնների հանդէպ: Այսպէս՝ ապացուցված է, վոր
դաբաղի վարակը դանդաղ չորացնելու դեպքում՝ պահպան-
վում է մինչև վեց ամիս:

Ուժեղ սառնամանիքները դաբաղի վարակի վրա գրեթե
բոլորովին չեն ազդում, մինչև 36 աստիճան սառնամանիքի
ժամանակ դաբաղի վարակը մի ամսվա ընթացքում չի վո-
չընչանում և, նույնիսկ 48 աստիճան սառնամանիքի ժա-
մանակ, պահպանվում է 8 ժամ:

Մորթված և մորթելուց անմիջապէս հետո սառեցրած
անասունի մսի մեջ դաբաղի վարակը կարող է պահպան-
վել մինչև 30—40 օր և վոսկրածուծի մեջ՝ մինչև 97
օր, իսկ վարակված մասերում (բերանի խոռոչում, վեր-
ջափորութւո՞ւններում)՝ մինչև 112 օր: Աղած յուղի մեջ
նա մինչև 14 օր չի վոչնչանում: Ալյուրի և թեփե-
րի մեջ դաբաղի վարակը կարող է մինչև լերկու ամիս
պահպանվել. խոտի մեջ պահպանվել է մինչև 5 ամիս:
Գոմաղբի մեջ 30—60 սանտիմետր խորութեան վրա դա-
բաղի վարակը չի վոչնչացել մինչև 6—9 օր, իսկ չոր գո-
մաղբի մեջ՝ մինչև 43 օր. գոմաղբի հեղուկի մեջ և գոմե-
րի ու սպանդանոցների առուների մեջ հոսող ջրերում՝
մինչև 30 օր, իսկ աշունը՝ նույնիսկ մինչև 104 օր:

Դաբաղի վարակը յերկար ժամանակ կարող է պահ-
պանվել նրա (վարակի) հետ շփման մեջ գտնված անա-
սունների բրդի և վերջափորութւո՞ւնների վրա:

Դաբաղի վարակը շուտ եւ վոչնչանում եւ Բարձր ջերմաստիճանի ազդեցութեան տակ 70 աստիճան ջերմութեան ժամանակ նա վոչնչանում եւ 30 բոպեյից, իսկ յետագայներու ժամանակ՝ վայրկենապես: Կաթի մեջ 57 աստիճանում դաբաղի վարակը վոչնչանում եւ 15 բոպեյի ընթացքում:

Արեգակի լույսը նույնպէս բավական արագ սպանում եւ դաբաղի վիրուսը, թեւ դաբաղի բշտիկի պատերի հյուսվածքների մեջ արեգակի լույսի ազդեցութեան տակ՝ իր ակտիվութիւնը կարող եւ պահպանել մինչեւ 2 ամիս: Առանց իմանալու դաբաղի վարակի այս առանձնահատկութիւնները, չի կարելի ճիշտ ձեռնարկութեանը կազմակերպել դաբաղի դեմ:

ՎԱՐԱԿԻ ՄՈՒՏՔՆ ԱՆԱՍՈՒՆԻ ՈՐԳԱՆԻԶՄԻ ՄԵՋ

Առողջ անասունի որդանիզմի մեջ դաբաղի հարուցիչն ամենից հաճախ մուտք եւ գործում կերի, ջրի, կաթի (հորթերին ու գոջիններին խմեցնելու ժամանակ) հետ միասին կամ քերծվածքների, ճանկավածքների միջոցով (պանդաների արանքը և պսակը, կուրծի պտուկները), մանավանդ ամառը՝ արոտային պահպանման ժամանակ:

Յերբ վարակը մուտք եւ գործում բերանի խոռոչի միջոցով կամ քերծվածքների և ճանկավածքների միջոցով, հիվանդութեան պրոցեսը՝ բշտիկի ձևով սկսում եւ ամենից առաջ այդ տեղից, և ապա դաբաղի վարակն անցնում եւ արյան մեջ և տարածվում ամբողջ որդանիզմում:

Հիվանդ անասունի որդանիզմի մեջ դաբաղի վարակը գտնվում եւ գլխավորապէս դաբաղի բշտիկների մեջ: Այդ բշտիկները լցված են լինում մի հեղուկով, վորի մեջ ահագին քանակութեամբ դաբաղի վարակ եւ գտնվում: Ավելի շատ քանակութեամբ դաբաղի վարակ պարունակում են դաբաղի բշտիկի պատերը:

Հիվանդ անասունի որդանիզմից դաբաղի վարակն

աբտաթորվում է, մանավանդ հիվանդության առաջին որերը թքի (լորձի), մեզի, աղբի և կաթի հետ միասին: Դառաղի տարածման տեսակետից ամենավտանգավորը հիվանդանասուճանների թուլն է: Հիվանդության առաջին որերին անասունը պարունակում է ահագին քանակությամբ դառաղի վարակ, իսկ ամենից ավելի ակտիվ ձևով՝ մինչև 5—6-րդ որը, բայց 13-րդ որից վոչ ավելի:

Ծեզի և աղբի մեջ դառաղի վարակի առկայությունը հաջողվեց ապացուցել նույնպես հիվանդության միայն առաջին որերը, բայց 4—5 որից վոչ ավելի: Կաթի մեջ դառաղի վարակի ներկայությունն ապացուցված է հիվանդության հենց սկզբում:

Վերջերս ապացուցվել է նաև, վոր դառաղից առաջացած անասունները յերկար ժամանակով մնում են վարակ կրողներ, այսինքն՝ առողջ լինելով հանդերձ, նրանք կարող են վարակ արտաթորել և դրանով էլ դառաղի տարածման աղբյուր հանդիսանալ:

Գործնական առանձին դիտողություններ կան, յեբբ դառաղից լավացած անասունները հիվանդությունից մի քանի ամիս հետո դառաղ հիվանդության բռնկման պատճառ են յեղել:

ԴԱՐԱՂԻ ՏԱՐԱԾՈՒՄԸ

Դառաղի տարածման ամենադիտավոր աղբյուրն է հանդիսանում ամենից առաջ հիվանդ անասունը: Նա հիվանդանալու պրացեսում նախ կարծես թե իր մեջ կուտակում է դառաղի վարակը, և ապա ահագին քանակությամբ, մանավանդ հիվանդության առաջին որերին, արտաթորում է այն և հետևաբար ուրիշ առողջ անասունների վարակման աղբյուր է հանդիսանում: Ընդհանրապես ամեն տեղ, վորտեղ ընկնում են հիվանդ անասունի դառաղի վարակ պարունակող արտաթորումները (լորձ, մեզ, աղբ, կաթ),

ինի դա դոմում, թե արոտավայրում, դաբաղի վարակը կարող ե շատ յերկար ժամանակ, յերբեմն ամբողջ ամիսներ պահպանվել և պատճառ հանդիսանալ դաբաղի նոր բռնկումների, Անասունների արոտային պահպանման ժամանակ դաբաղը տարածվում ե մեծ արագությամբ։ Նախքի մեջ, մի անասունի մյուսի հետ մշտական շփման շնորհիվ, մի հիվանդ անասունի հայտնվելն ամբողջ նախրի արագ կերպով վարակվելուն պատճառ ե դառնում։ Նախրից հիվանդ անասունի մեկուսացման ճանապարհով յերբեմն չի հաջողվում հիվանդության զարգացումը կասեցնել։ Անխուսափելիորեն դաբաղով հիվանդանում ե ամբողջ նախրը։ Արածացնելու ժամանակ նախրի մեջ դաբաղի արագ տարածման նպատակով են նաև դաբաղի վարակով կեդտոտված (վարակված) արոտավայրերն ու ջրարբները։

Ձմեռը՝ մսուրային պահպանման ժամանակ՝ դաբաղը տարածվում ե մի քիչ ավելի դանդաղ, բայց նրա դեմ պայքարը քիչ դժվարություն չի ներկայացնում, քան ամրանը։

Ձմռանը՝ առանձին տարիներում նկատվել են դաբաղի համաճարակներ, վորոնք ընդգրկել են ամբողջ շրջաններ։ Հետևաբար, տարվա յեղանակը դաբաղի տարածման համար առանձին նշանակություն չունի։

Ե Դաբաղից լավացած անասուններին դաբաղից ապահով շրջանները հարկադրաբար տեղափոխելու դեպքում՝ պետք ե միշտ հիշել, վոր կարող են լինել յերկարատև վարակ կրելու առանձին դեպքեր։ Դաբաղի վարակը կարող ե, ինչպես արդեն նախապես ասված եր, յերկար ժամանակ պահպանվել անասնաբակերի շինությունների մեջ, ինչպես նաև անասունների բրդի, սմբակների վրա։ այդպիսի դեպքերում անասունները կարող են պարզապես դաբաղի վարակը մեխանիկորեն փոխանցողներ հանդիսանալ։ Այս պատճառով ել դաբաղից լավացած անասուններ

րի ամեն մի տեղափոխությունը, դաբաղից ապահով շրջ-
ջանները կապված եւ մեծ վտանգի հետ: Դրա հետ մեկտեղ
պետք եւ նկատի ունենալ, վոր դաբաղի ժամանակ վարակ
կրելու տեղությունը մինչև այժմ դեռևս բոլորովին
անբաժարար եւ ուսումնասիրված:

Դաբաղի տարածման գործում մեծ նշանակութուն
ունեն ըստ տեսակի միջնորդներն ու փոխանցողները:
Ամենից առաջ իրենք՝ մարդիկ, մանավանդ անասունին
խնամողները հանդիսանում են դաբաղի այդպիսի միջնորդ-
ներ ու փոխանցողներ: Դաբաղով հիվանդ անասուններին
խնամելու ժամանակ, անհրաժեշտ զգուշությունը չպահ-
պանելու դեպքում՝ դաբաղի վարակը շատ հեշտ եւ տեղա-
փոխվում վտանգաւոր, հագուստի, ձեռքերի եւ զանազան
այն առարկաների վրա, վորոնք գործ են ածվում անա-
սունների խնամքի ու պահպանման ժամանակ (ղուլիք,
թիւք, ավելներ, խնդանակներ եւ այլն): Դաբաղը մի անտե-
սությունից մյուսը կարող եւ փոխանցվել վոչ զգայուն ա-
նասունների կողմից, վորոնք իրենք չեն հիվանդանում,
բայց իրենց վրա կարող են փոխանցել դաբաղի վարակը:
Այդ կարող եւ տեղի ունենալ դաբաղից անապահով անտե-
սություններից ձիերն ոգտագործելու ժամանակ: Դաբաղը
կարող եւ տարածվել ցամքարի, գոմաղբի, աղբահնդուկի
եւ ընդհանրապես անասնաբակից հետո հեղուկների, մսու-
րի, ընդհանուր արոտավայրի եւ ջրաբքի միջոցով:

Դաբաղի վարակը հեշտութեամբ կարելի չե փոխադրել
կերերի հետ միասին, յեթե դրանց հետ շփման մեջ են
գտնվել դաբաղով հիվանդ անասունները:

Անցյալ տարիների պրակտիկայից հայտնի յեն առան-
ձին դեպքեր, յերբ Կազակստանից, Սիբիրից եւ Ուրալից
կենտրոնական շրջանները բերվող խոտը դաբաղ հիվան-
դության տարածման պատճառ եւ լեղել:

Դաբաղը մի շրջանից մյուսը կարող եւ բերվել դաբա-
ղից անապահով վալրերում մթերված կաշվեհումութի միջո-

ցով: Յերկաթուղային և ջրային տրանսպորտը, բեռնա-
բարձման յերկաթուղային կայաններն ու հրապարակները,
ինչպես նաև անասունների տեղափոխման ճանապարհները
դաբաղի տարածման աղբյուր կարող են հանդիսանալ, յե-
թե նրանք ապահովված չեն պատշաճ անասնաբուժական
հսկողութամբ:

Նախահեղափոխական Ռուսաստանում, իսկ կապիտա-
տալիստական յերկրներում ներկայումս ել, դաբաղի տա-
րածման գործում հիմնական դեր ե խաղում շուկաները,
սոնավաճառները և ընդհանրապես անասունների ու ա-
նասնապահական արտադրանքների առևմտուրը:

Անասունների մասսայական կուտակումը միեւրոպան
վայրերում և անհանոն տեղափոխումն արդյունաբերական
կենտրոնները, անասնահումուլթի անալանային միեւրում-
ները, սանիտարական-առողջապահական տեսակետից վատ
սարքված սպանդանոցները, սառցարանները, անասնահում-
ումուլթի (կաշի, շուրդ, ուրակ, լեղջուրներ) մշակման գոր-
ծարանները, կաթի գործարանների և պանրագործարան-
ների հակաօսանիտարական դրուժյունը դաբաղի համաճա-
րակների պատճառ են յեղել խորհրդային շինարարութւան
առաջին տարիներին:

Յե՛վ դրուժյունը սուր կերպով փոխվեց, հենց վեր
խորհոնտեսութւուններն ու կոլտնտեսութւուններն ամբա-
պնդվեցին տնտեսապես-կազմակերպչորեն. վերացվեցին ա-
նասունների և անասնահումումուլթի անալանային միեւրում-
ները, աճեց սեփական խորհրդային մտա-կաթնալին ար-
դյունաբերութւունը (տեխնիկական և անասնաբուժա-սա-
նիտարական պահանջների համաձայն կառուցված մսի կոմ-
բինատները, կաթի գործարանները, պանրագործարանները
և այլն):

Բոլոր վարակիչ հիվանդութիւնների ժամանակ, վորպէս ընդհանուր կանոն, տեսանելի (կլինիկական) նշանները հայտնվում են վարակումից վոչ անմիջապէս հետո: Նախ անցնում ե հիվանդութիւն մի վորոշ դադտնի (ինկուբացիոն) շրջանը: Այդ ժամանակ դեռ չի կարելի վորոշել, անասունը հիվանդ ե թե առողջ: Այս դադտնի շրջանի տևողութիւնը տարբեր վարակիչ հիվանդութիւնների համար յուրաքանչյուր առանձին անասունի մոտ միեւնուհիւ հիվանդութիւն դեպքում միատեսակ չի լինում:

Համաճարակի ձևով ընթացող (արագ կերպով մի ամբողջ տեղամաս ընդգրկող) սուր-վարակիչ հիվանդութիւնների դադտնի շրջանը միշտ համեմատաբար կարճ ե և տևում ե ընդամենը մի քանի որ՝ սովորաբար 10—14 որից վոչ ավելի: Խրոնիկ (գանգաղ ընթացող) վարակիչ հիվանդութիւնների դադտնի շրջանը, ընդհակառակը, լերկար ե տևում՝ յերբեմն ամբողջ ամիսներ:

Խոշոր լեղջուրավոր անասունի մոտ դաբաղի դադտնի շրջանի տևողութիւնը կարող ե լինել 16 ժամից մինչև 5—6 որ և, միայն շատ հազվագյուտ դեպքերում, կարող ե մինչև 12—14 որ տևել: Խոզերի մոտ հիվանդութիւն դադտնի շրջանը տևում ե սովորաբար մի քիչ լերկար, այսինքն՝ 36 ժամից մինչև 8 որ: Մոտավորապէս այդքան ե տևում նաև վոչխարների ու արծերի մոտ:

Տարբեր տեսակի անասունների դաբաղ հիվանդութիւն նշանները նույնպէս միատեսակ չեն լինում:

Դաբաղն ավելի տիպիկ (կլասիկ) ձևով արտահայտվում ե այն խոշոր լեղջուրավոր անասունի մոտ, վորը դաբաղի հանդեպ ավելի զգայուն ե:

Բոլոր անասունների դաբաղ հիվանդութիւն ամենատառաջին նշաններից մեկն ե հանդիսանում դաբաղի վարակի մուտք գործած տեղում ոկդրնակաճ դաբաղային բշտիկի

զարգացումը, Հիվանդութիւնն այս շրջանը պրակտիկայում
 սովորաբար մնում է աննկատելի և չի հայտարարվում:
 Այս ժամանակ անասունի վրա հիվանդութեան վաղ մի
 այլ նկատելի նշան չի լինում և դրա համար ել չի նկատ-
 վում: Սկզբնական բշտիկները կարող են հայտարարվել
 կամ բերանի խոռոչում, կամ պճեղների արանքում ու
 պսակի վրա, կամ կուրծի պտուկների վրա, նայած թե
 վորտեղ և մուտք դործել դարադի վարակը: Սկզբնական
 բշտիկի զարգացումից հետո դաբադի վարակն անցնում է
 արլան մեջ և տարածվում է ամբողջ մարմնում, վորի հե-
 տևանքով առա զարգանում են յերկրորդական բշտիկներ:
 Այս ժամանակ անասունի ջերմութիւնը միանգամից բարձ-
 րանում է մինչև 40—41 աստիճանի: Միաժամանակ յերե-
 վան են գալիս հիվանդութեան այլ տեսանելի նշանները,
 վորոնք ցույց են տալիս հիվանդ անասունի ամբողջ որ-
 դանիզմի ընդհանուր խանգարումը. անասունը հրաժար-
 վում է կերից, չի խմում, չի ուտում, վորոհումը տեղի չե-
 անենում դանդաղ կամ չորրորովին բացակայում է, իսկ
 բերանը միշտ փակ է պահում: Բերանը բանալու ժամա-
 նակ ստացվում է մի յուրատեսակ ծպծպացնող ձայն, իսկ
 բերանից շարունակ յերկար թելի նման կախվում է բա-
 վական թանձր և փրփրոտ լորձ: Բերանի խոռոչում (շրթ-
 թունճների, լեզվի և ընդերի վրա), միաժամանակ վերջա-
 վորութեանների (պճեղների արանքը և պսակը) և կուրծի
 պտուկների վրա հիվանդութեան զարգացման այս շրջա-
 նում հայտնվում են յերկրորդական (բազմաթիվ) բշտիկ-
 ներ, վորոնք շատ շուտ պատուվում են, իսկ նրանց տե-
 դում խոցեր են մնում: Այդպիսի բշտիկներ մեր կողմից
 նկատվել են նաև խոշոր յեղջուրավոր անասունի ստամոք-
 քում (թափանում):

Յերկրորդական բշտիկների հայտնվելու հետ միաժա-
 մանակ, ջերմութիւնն արագ կերպով ընկնում է, իսկ

սկզբնական բշտիկներն այդ ժամանակ արդեն պատռվում են, նրանց տեղում մնում են վոշ խորը խիստ ջրոտվող խոցեր: Զերմությունը դրանից հետո սովորաբար ալլեա չի բարձրանում, չեթե հիվանդությունն ընթանում և առանց վորե հետագա բարդությունների: Դառաղի բշտիկների պատռվելուց հետո գոյացած խոցերն սկսում են շուտով լավանալ և 6—8 օրից հետո նրանց տեղը մնում են մի-

Նկ 3. Լնդերքի և բթթկերի բշտիկներ և ախ (յազժա)

այն վերքերի հազիվ նկատելի հետքերը: Յերը հիվանդա-
թյունը բարեհաջող ընթացք ունի, այդ ամբողջ պրոցեսը
սովորաբար վերջանում և լերկու-լերեք շաբաթվա ընթաց-
քում և անասունն առողջանում է, չեթե իհարկե վորեք բար-
դություններ չլինեն: Այնուամենայնիվ դառաղը շատ հազ-
վադեպ և անցնում առանց վերջավորությունների ու կուր-
ծի վրա բարդություններ առաջացնելու և առանց սրտի
գործունեյության խանգարման:

Հիվանդութիւնը խոշոր յեղջուրավոր անասունի ստամոքսն անցնելու դեպքում՝ առաջանում են ստամոքսաաղիքային ծանր խանգարումներ։ Վերջավորութիւնների վարակվելու ժամանակ, պենդների աբսցեսում և պենդներէ պսակի շուրջը գոյացած խոցերը լավ խնամքի ու կանոնավոր բուժման դեպքում՝ շուտով լավանում են, իսկ հակառակ դեպքում գործը վերջանում և դժվար բուժվող թարախակույտերով։

Դաբաղից հետո վերջավորութիւնների վրա առաջացած բարդութիւնների հետևանքով, յերբեմն պենդն ընկնում և, յեթե հիվանդութիւնն անուշադիր և թողված։

Այն դեպքերում, յերբ վերջավորութիւններն ուժեղ են վարակվում և հիվանդ անասունը հարկադրված և մեծ մասամբ պառկել, յերբեմն մարմնի վրա առաջանում են խոցեր, անասունը հյուծվում և և մահանում։ Յերբ վարակված և կուրծք, դաբաղի բշտիկները հալոնվում են պսակների վրա։ Գլխու ժամանակ նրանք սովորաբար իսկույն պատռվում են։ Նրանց տեղը մնացած խոցերը շատ շուտով լավանում են։ Պատահում և, վոր կուրծք դաբաղով վարակվելու հետևանքով, սաստիկ ուռչում և և գործը կարող և վերջանալ դժվար բուժվող բարդութիւններով։ Դաբաղով հիվանդանալու ժամանակ կաթի քանակը խիստ նվազում և և այս յերևույթը տեղի յե ունենում նաեւ առանց կուրծի հիվանդութիւն։ Գաթի բաղադրութիւնը փոխվում և, դառնում և լորձանման և դառնահամ, իսկ յերբեմն ել դառնում և բոլորովին թափանցիկ, ջրանման և նրա մեջ լողում են փաթիլներ։ Յերբեմն ալդ փաթիլները ծածկում են պսակների խողովակիկներն ու կլթելը դժվարացնում։

Խոշոր յեղջուրավոր անասունի դաբաղը լիակատար կերպով առողջանում և յերկու-յերեք շաբաթվա ընթաց-

քում, և հազվադեպ դեպքերում հիվանդությունը ձգձգվում է ավելի լերկար:

Խոշոր յեղջյուրավոր անասունի դարադը սովորաբար ընթանում է լավորակ ձևով և առանձին մեծ կորուստներ

ԲՇՏԻԿՆԵՐ

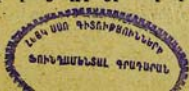

ԲՇՏԻԿՆԵՐ

Նկ. 2 Կովի ստամոքսի զննվածքներ՝ դարադից

(մահացության իմաստով) չի առաջացնում: ԽՍՀՄ-ում այդ մահացությունը, միջին հաշվով, կազմում է 0,2—0,3 տոկոսից վոչ ավելի և ընդհանրապես, դարադի չարորակ ընթացքի ժամանակ՝ մահացությունը կարող է բարձրանալ մինչև 30%—ի և ավելի, ինչպես նկատվում է յերբեմն նաև ուրիշ յերկրներում:

Խոզերը դարադով հիվանդանում են ընդհանուր առմամբ ափսպես, ինչպես խոշոր յեղջյուրավոր անասունները: Դարադով ամենից ավելի ծանր են հիվանդանում մատղաշներն ու չափազանց գիրացրած խոզերը. միջին հասակի

խողերը լինում են ավելի դիմացկուն: Գիրացրած խողերի և մատղաշների մեջ շատ հաճախ նկատվում են հանկարծակի սասկելիս դեպքեր՝ որտի կաթվածի հետևանքով ժանտախտի դեմ սխմուլտան լեղանակով պատվաստված (միաժամանակ շինուկով և վարակով պատվաստում) և գրանից հետո դեռ վոշ լիակատար կերպով առողջացած խողերը, լերը դաբաղով հիվանդանում են, տալիս են կորուստի խիստ բարձր տոկոս (60—80 տոկոս): Ամեն տեսակի բարդութունների բացակայությամբ դեպքում խողերն ընդհանուր առմամբ հիվանդանում են բավական թեթև և

Նկ. 3. Խողի դաբաղ

10—14 օրվա ընթացքում առողջանում են: Հետադառնում կարող են ոգտագործվել իբրև մսացու՝ գիրացնելու համար:

Վոշխարները դաբաղով հիվանդանում են գրեթե միշտ պնեղների վարակումից: Առաջները կարծում եյին, վոշ վոշխարների դաբաղը լինում է բացառապես պնեղալին ձևով: Դա բախորովին այդպես չե, վոշխարների դաբաղն ընթանում է տխպես, ինչպես և մյուս անասունների մոտ, յերկու շրջանի ձևով, այսինքն՝ սկզբնական և յերկրորդական բշտիկների առաջացումով: Դաբաղի առաջացրած փոփոխութունները վոշխարի բերանի խողուցում այնքան քիչ

Նկատելի չեն, վոր հեշտութեամբ կարող են աննկատելի
մնալ: Դարադի ժամանակ վոչխարների բերանից լսճ չի
հոսում, և դրա համար ել ընդունված ե կարծել, վոր վոչ-
խարների բերանի խոռոչը դարադի ժամանակ չի վարակ-
վում:

Վոչխարների դարադը սովորաբար ընթանում ե լա-
վորակ ձևով և նրանք հիվանդանալուց հետո 6—10-րդ
օրն առողջանում են:

Դարադի հանդեպ մեծ զգայնութեամբ աչքի լեն ընկ-
նում մատղաշները: հորթերն ու գոջինները նրանց մոտ
հիվանդութիւնն ընթանում ե խիստ ծանր և հաճախ վեր-
ջանում ե մահացումով: Մատղաշների դարադ հիվանդու-
թյան դուգադիպում են ստամոքսա-աղիքային խանգարում-
ներ՝ վորլուծի ձևով: Հիվանդ անասունների ախորժակը
կորչում ե, ջերմութիւնը բարձրանում ե, լերկու-լերեք
որից հիվանդութեանը վերջանում ե մահով՝ սովորաբար
սրտի կաթվածից:

Դարադից մահացութիւնը մատղաշների մեջ՝ մանա-
վանդ բարձր կուլտուրական ցեղերի անասուններից՝ յեր-
բեմն հասնում ե մինչև 80—100 տոկոսի:

Չարորակ դարադի ժամանակ խոշոր լեղջուրավոր ա-
նասունի մոտ հիվանդութիւնը նախ լինում ե սովորական
ձևով, այսինքն՝ այնպես, ինչպես միշտ, ապա անասունն
իբր թե բոլորովին առողջանում ե, բայց հանկարծ նորից
անակնկալ կերպով հիվանդանում ե, բարձրանում ե ջեր-
մութիւնը՝ առաջանում ե ընկճված վիճակ և անասունը
շուտով դրանից հետո 2—3-րդ օրը՝ սատկում ե սրտի
կաթվածից:

Դարադը բոլոր նրա հանդեպ զգայուն անասուններին
մոտ հիվանդութեան այնպիսի առանձնահատուկ նշաններ
ե առաջացնում, վոր այն վորոշել կարելի լե միայն տեսանելի
նշանների հիման վրա:

Այն բոլոր հիվանդութիւններէց, վերոնց հետ ամենից ավելի հեշտ եւ շփոթել դաբաղը, կարելի յեւցույց տալ միայն բերանի խոռոչի վարակիչ բշտիկային լորբոքումը (վարակիչ բշտիկային բերնատուայ): Դա դաբաղից տարբերվում եւ նրանով, վոր վարակում եւ վռչ միայն յերկարմբակ անասուններին (խոշոր յիղջութեամբ անասուններ, խոզեր, վռչխարներ եւ այլն), այլ նաև ձիերին:

Խոզերի դաբաղը կարելի յեւ շփոթել բշտացանի (բշտիկային եկզանտեմայի) հետ, վորը վերջին տարիներս բաւական լայն չափով տարածվել եւ ուրիշ յերկրներում: Այդպիսի հիվանդութիւն մի քանի տարի առաջ նկատվել եւ նաև մեզ մոտ՝ ԽՍՀՄ-ում: Այս հիվանդութիւնը խոզերի մոտ ընթանում եւ զգալիօրեն թեթեւ, քան թե դաբաղը, եւ մեծ կորուստներ չի պատճառում: Այս հիվանդութիւնից, վորը շատ քիչ եւ ուսումնասիրված, տարբերվում եւ նրանով, վոր դաբաղը գրեթե միշտ վարակում եւ միանգամից դաբաղի հանդեպ զգալուն բոլոր տեսակի անասունները եւ չի ոտհմանաժաւկվում միայն խոզերով:

ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ ԴԱԲԱՂԻ ԴԵՄ

Դաբաղի դեմ պայքարելը մեծ դժվարութիւններ եւ ներկայացնում: Անհրաժեշտ են ամենաարագ եւ կարուկ միջոցներ, քանի դեռ նա լայն ծավալ չի ստացել: Միայն այսպիսի դեպքերում հաջողվում եւ դաբաղը շատ արագ վերացնել:

Դաբաղ կամ իր նշաններով դաբաղին նման հիվանդութիւն յերևան դալու դեպքում անմիջապես պետք եւ հայանել անասնաբուժին կամ անասնաբուժակին: Մինչև նրա դալը չի կարելի բակից դուրս թողնել յիղջութեամբ անասուններ, խոզեր, վռչխարներ. չպետք եւ դործածել հում կաթ եւ հում կաթնամթերք մարդկանց՝ իբրև ուտելիք եւ անասուններին՝ իբրև կեր:

Հիվանդության մասին անդեկություն ստանալուն պես անասնաբուժը կամ անտանաբուժական անմիջապես մեկնու-
ե այնտեղ՝ վերոշելու հիվանդությունը և անհրաժեշտ միմ
շոցները ձեռք առնելու

Դաբադի դեմ պայքարի առաջին և հիմնական միջոցը՝
զա ամսնախիս կարգնսինն և (բուրբի համար պարտա-
դիր սահմանափակիչ միջոցառումները)։ Դաբադի ժամանակ
անհրաժեշտ և լինում մեկուսացնել և կարանտինի յեն-
թարկել (առանձին պահպանում) ամբողջ նախիրը, առանց
նկատի առնելու նրա մեջ հայտարարված հիվանդ անտ-
սունների քանակը։ Նախրից առանձին հիվանդներին
առանձնացնելն ու նրանց մեկեուսացնելը, ինչպես դա ար-
վում և բազմաթիվ ուրիշ վարակիչ հիվանդությունների
ժամանակ, չի կարող պահպանել մնացած անասուններին
դաբադից։

Սորհանախություններում և կոտնախություններում,
վորտեղ կան առանձին, իրարից վերոշ հեռավորության վրա
դանվող ֆերմաներ (ԿԱՖ, ՍԱՖ), դաբադը կարելի չե վե-
րացնել առանձին ֆերմաները մեկուսացնելու և կարան-
տինի յենթարկելու միջոցով։

Ամառ ժամանակ պետք և հանձնարարել արոտային
կարանտին*) անասունների դաբադով հիվանդանալու ամբողջ
ժամանակաշրջանի համար, ամրացնելով այդ գործի համար
հովիվները, վերոշ արոտավայր և ջրարը։

Տնտեսության մեջ դաբադ յերևան գալու դեպքում՝
այդ տնտեսությունը հայտարարվում և դաբադից անապահով։
Ամբողջ տնտեսությունը յենթարկվում և ամենախիստ կա-
րանտինի, վորը բուրբի համար պարտադիր և ամենախիստ

*) Դաբադի ժամանակ արոտավայրում միջոցառումներ կազմակերպելու
և մտահոգություն արոտային կարանտին կիրառելու դեպքում շատ բան կա-
ված կլինի իրեն՝ հովիի կարգադրությունից և շահագրգիռությունից։ Այդ-
պիսի դեպքերում՝ հեռավոր արդյունք և տալիս հովիվների պարզեցումն սխա-
տմը քն իր նախիրը զացալից պաշտպանելու համար և քն կարանտինային
սեփմի ճշգրիտ կիրառման համար։

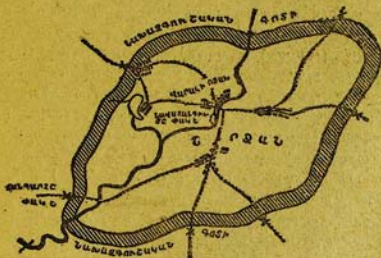
միջոցառումների մի օխտեմ է, վոր նպատակ ունի վերաց-
նելու դարադն անապահով տնտեսության սահմաններում և
թույլ չտալու, վոր նա տարածվի հարանտինի սահմաննե-
րից դուրս: Դարադից անապահով տնտեսության համար լրիվ
կարանտինի տեղութիւնը սահմանված է 14 որ վերջին
հիվանդի առողջանալուց հետո, և 14 որվա ընթացքում,
բացի դրանից, կիրառվում են այն բոլոր սահմանա-
փակումները, վորոնք սահմանված են նախադգուշակա-
ն (պրոֆիլակտիկ) գոտու համար:

Այդ կարանտինային միջոցառումները կայանում են
հետևյալում. արգելվում է անապահով վայրից ամեն տեսակի
տեղափոխում և արտահանում դարադի հանդեպ զգայուն
անասունների, ինչպես նաև ամեն տեսակի փոխադրում
հում անասնամթերքի, կոշտ (խոտ, դարման և այլն) և խտաց-
րած (վարսակ, գարի և այլն) կերերի: Արգելվում է դարադից
անապահով յեղած անասնութիւնը ներմուծել դարադի հան-
դեպ զգայուն անասուններ՝ առանց դրա համար անասնա-
բուժական մարմինների կամ տնտեսութիւնների պատաս-
խանատու անձերի հատուկ թույլատվության: Յուրաքան-
չուր տնտեսության մեջ, վորտեղ դարադ է յերեմացել,
հիվանդ անասուններին խնամելու համար, պետք է առանձ-
նացվեն առանձին անասնապահներ: Նրանք հիվանդներին
խնամելու համար պետք է ունենան հատուկ հագուստ և
փոխաման: Վերջիններս աշխատանքից հետո պետք է հան-
վեն և թողնվեն միևնույն շինության մեջ:

Հիվանդ անասունին խնամողները վոչ վոքին չպետք
է թողնեն առողջ անասունների շինության մեջ և իրենք
չպետք է դնան ալլ ապահով անասնաբուկերը: Ընդհանրա-
պես կտրուկ կերպով պետք է թրգելվի կողմնակի մարդ-
կանց մուտքը դարադից անապահով տնտեսության մեջ՝
կարանտինի ամբողջ ժամանակվա ընթացքում: Պետք է
միշտ հիշել, վոր դարադի վարակը շատ հեշտ կարելի չէ

տեղափոխվել ուրիշ տնտեսութիւնները՝ հազուադէպ, զոտ-
նամանի և ձեռքերի միջոցով:

Յյուրաքանչյուր շինութեան մեջ, վորտեղ գտնվում են
հիվանդ տնտեսուհիներ, մուտքի մօտ՝ հենց դռների առաջ
պետք է լինի կոնք (զոգավոր աման) ախտահանիչ հեղու-
կով (կծու նատրոնի յերկու տոկոսային լուծույթ կամ
ֆորմալինի մեկ տոկոսային լուծույթ) և լավ թրջված մի
փալատով՝ վորքերը սրբելու համար: Այն շինութեան մեջ,
վորտեղ գտնվում է լվացարանը, պետք է դրված լինի
ձեռքերի ախտահանման համար ախտահանիչ հեղուկով լիք
մի շիշ *): Անասնապահները, կթողները և իրենք՝ անաս-

Նկ. 4. Գրեֆիլովի գոմ

նարուժական աշխատողներն ու ընդհանրապէս բոլորը, վո-
րոնց անհրաժեշտ է լինում դաբաղից անապահով անաս-
նաբակերը մօտնել, պարտավոր են մօտնելու ժամանակ գոգ-
նոց հագնել և ռետինե կոշիկներ (ծայրահեղ դեպքում՝

*) Ախտահանիչ հեղուկը՝ քի վորքերը սրբելու և քի ձեռքերը լվանալու
համար, պարտաւորւմ է տնտեսութի կամ տնտեսութեի ցուցմունքով:

ռեալիստները կրկնակողմնակից են), իսկ դուրս դալու ժամանակ՝ հանել և թողնել միևնույն շինության մեջ. բացի դրանից, խնամքով լվանալ ախտահանելիչ հեղուկով ձեռքերն ու վտանգավորները: Մահմանված կարանտինային ռեժիմն ամենայն խտությամբ և մանրակրկիտ կերպով կիրառելու դեպքում՝ հիվանդների հետ շփում ունեցող մարդիկ, այնուամենայնիվ, մեծ վտանգ են ներկայացնում՝ դառադի տարածման տեսակետից և դրա համար, նրանք անասնաբուժական հսկողության մշտական վերահսկողության տակ պետք է գտնվեն:

Բացի անադահով վայրն ընդգրկող կարանտինային միջոցառումներից, նույն անադահով վայրի շուրջը՝ 10—15 կիլոմետրի վրա՝ կարանտինի ներգրծության ժամանակվա ընթացքում հաստատվում է նաև այսպես կոչված նախադգուշական (պաշտպանողական) ողակային գոտի: Այդպիսի նախադգուշական գոտին ծառայում է իբրև մի պատվար, վորը պետք է լսելնդոտ հանդիսանա անադահով վայրից ազատով վայրը դառաղը մուտք գործելու դեմ: Նախադգուշական գոտու հողամասի վրա անասնաբուժական հսկողության մարմինների ցուցումներով, կիրառվում են մասնակի կարանտինային (սահմանափակիչ) միջոցառումներ: Մասնավորապես նախադգուշական գոտու հողամասի վրա՝ կարանտինի ներգրծության ամբողջ տևողության ընթացքում՝ արգելվում են անասունի և անասնահումուլթի ամեն տեսակի մթերումներ, անասուններին շուկաներ և խաղաղներ տանելը, ինչպես նաև անասնապահական ցուցադրանքներ կազմակերպելը: Արգելվում է առանց անասնաբուժական հսկողության մարմինների թույլտրվելու ընդհանրապես անասուններին նախադգուշական դատուց դուրս տանելը: Սպանդանոցները, սառցարանները, կաթի գործարանները, պանրագործարանները, ինչպես նաև անասունի կաշվեհումուլթ մշակող գործարան-

ները այս ժամանակ պետք է գտնվեն անասնաբուժա-սանի-տարական հսկողության հատուկ խիստ վերահսկողության տակ:

Կարանտինային միջոցառումները հենց անապահով վայ-րում ճիշտ կազմակերպելու դեպքում՝ դառաղը կարող է վերացվել յերեք շուրս շարաքվա ընթացքում: Հենց դրանով էլ դառաղի հետագա զարգացումը կարելի յե կասեցնել:

ՊԱՏՎԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԴԱՐԱՂԻ ԴԵՄ

Պատվաստումները վարակիչ հիվանդությունների դեմ լայնորեն կիրառվում են թե անասնաբուժական և թե բժշկական պրակտիկայում: Դրա համար գործ են ածվում հատուկ բիոլոգիական պրեպարատներ՝ շիճուկներ և վակ-ցիններ: Դրանք ունեն հատուկ ներգործություն, այսինքն՝ այդ պրեպարատներից յուրաքանչյուրը ներգործում է միայն այն վարակիչ հիվանդության դեմ, վորի դեմ նա պատրաստված է: Դառաղի վերաբերյալ այնպիսի բիոլոգի-ական պրեպարատներ, վորոնք գործնականում տային ան-թերի արդյունքներ, գիտության կողմից դեռևս չեն գտնված:

ԽՍՀՄ-ում վերջին տարիներս՝ դառաղի դեմ պայքա-րելու համար՝ կիրառվում է իբրև վորձ հակադառաղային շիճուկ, սակայն նրա գործածությունը վոչ միշտ տալիս է միատեսակ, հաստատուն հետևանքներ:

Այժմ հետազոտություններն ամբողջ ուշադրությունը դարձրել են դառաղի դեմ վակցին ստանալու վրա՝ իբրև ամենից եժան և լավ հետևանքներ տվող բիոպրեպարատ:

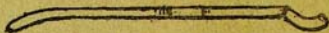
ԱՐՋԱՅՈՒՄՆ ԿԱՐԱԿՈՒՄ

Դառաղի հանդեպ զգայուն անասունների արհեստական վարակումը կատարվում է անասնաբուժի կողմից միայն անասնաբուժական հսկողության վերադաս մարմինների

թուլլալությամբ այն դեպքերում, յերբ անհրաժեշտ և արագ կերպով և միաժամանակ հիվանդացնել բոլոր տնասուժաններին՝ դրանով համաճարակի ընթացքն արագացնելու և այդ ձևով կարանտինի ներգործության ժամկետը կտրճացնելու համար: Դա հնարավոր է, իհարկե, միայն այն ժամանակ, յերբ դաբաղը լավորակ ընթացք ունի և չի տառջացնի վոչ անկում և վոչ էլ ծանր բարդություններ: Նույնիսկ այդ պայմաններում արհեստական վարակումը պետք է համարել իրրե մի ծայրահեղ միջոց, վորից սոցիալիստական տնտեսության պայմաններում՝ պետք է ոգտվել խիստ զգուշությամբ:

Պետք է միշտ նկատի ունենալ, վոր դաբաղի վարակի միջոցով արհեստական վարակումը նույնքան վտանգավոր է, վորքան ընական վարակումը:

Դարագով հիվանդացած յուրաքանչյուր տնասուն արտադրում է, մանավանդ հիվանդության տառջին օրերը,

Նկ. 5. Դոմագրն անփառ դարձնելը

ահադին քանակությամբ վարակ՝ շինության մեջ, արտասովայրում և դրա հետևանքով ստեղծվում է դաբաղի վարակի կուտակման վտանգ: Այդ կարող է դաբաղով հիվանդանալու վտանգավոր դեպքերի պատճառ դառնալ: Այս պատճառով արհեստական կերպով վարակված անասունների վերաբերյալ ևս պետք է կիրառվեն այնպիսի միջոցներ, վորպիսիք դաբաղով ընական կերպով վարակված յուրաքանչյուր անասունի նկատմամբ են կիրառում:

Արհեստական վարակումը կարող է կատարվել միայն այն ժամանակ, յերբ տնտեսությունը լիովին ապահովված է ախտահանիչ միջոցներով, յերբ կարելի չե կազմակերպել ընթացիկ ախտահանումը և գոմաղրն անփառ դարձնել:

Արհեստական վարակումը կատարում է անասնաբուժը նույն նախրի դաբաղով հիվանդ անասուններից վերցված

դարադի վարակով Դրա համար, հիվանդության սկզբում, մի քանի գլուխ խոշոր յեղջուրավոր անասուններից հավաքվում և դարադի վարակը, այսինքն՝ դեռ չպատռված դարադի բշտիկների պարունակած հեղուկը և պատերը, Ապա այս հավաքված ամբողջ նյութը մանրացվում և տրորվում և հախճապակյա սոնդի մեջ. վրոն ավելացվում ալկալիներ և թթուներ չպարունակող մաքուր պաղ ջուր։ Դարադի վարակն այս նպատակի համար կարելի չէ վերցնել ամենաչնչին քանակությամբ, վորովհետև նրա 1:5 միլիոն և նույնիսկ 1:10 միլիոն լուծույթը կարող և վարակել դարադ հիվանդության յենթակա անասուններին։ Ահավասիկ, վարակ պարունակող այս հեղուկ «եմուլսիա»-ն և, վոր ծառայում և իբրև նյութ արհեստական վարակման համար։ Խոշոր յեղջուրավոր անասունի արհեստական վարակումը կատարվում և հետևյալ ձևով. վերին շրթունքի լորձաթաղանթի վրա հատուկ գործիքով (նշտարիչ) առաջացնում են փոչ խորը կտրվածքներ, բերծվածքներ և նրանց վրա միևնույն գործիքով քսում են վարակիչ նյութը։ Վարակը քսելու համար կարելի չէ գործածել փափուկ փոքր վրձին կամ ատամի խողանակ։ Արհեստական վարակումից հետո, յերբորդ որն անասուններին պետք և քննել՝ համոզվելու համար, վոր վերցված վարակը բավարար չափով տկոթիվ և յեղել և անասուններին հիվանդանալն ապահովված և։

Իբրև կանոն, արհեստական կերպով վարակված բոլոր անասունները միաժամանակ հիվանդանում են, և հիվանդությունը 12—20 օրվա ընթացքում վերջանում և։

Խոզերի արհեստական վարակման ժամանակ, դարադի վարակը քսում են նախապես նշտարած կնճիթի վերին մասի մակերեսի վրա։

Մատղաշներին արհեստական վարակման չպետք և լենթարկել, վորովհետև դարադը հաճախ մեծ կորուստ և պատճառում։

Այն բոլոր դեպքերում, յետք ճիմ կա կասկածելու, վոր կարող ե չարորակ դաքաղ առաջանալ, արհեստական վարակում չի բույլատրվում:

Այն տնտեսություններում, վորտեղ միաժամանակ պահպանվում են դարադի յենթակա մի քանի տեսակ անասուն (խոշոր յեղջուրավոր անասուններ, խոզեր, վոչխարներ), չպետք ե թույլ տալ, վոր անասունի մի տեսակից վարակվի մյուսը, վորովհետե կարող ե տեղի ունենալ դարադի վարակի ուժեղացում: Սա իր հերթին կարող ե անասուններին ավելի ծանր կերպով հիվանդացնել ե ավելացնել կորուստը: Դրա համար, անասուններին պետք ե առանձնացնել իրարից, այսինքն՝ յուրաքանչյուր տեսակի անասուն պահպանել ե արածեցնել առանձին ե նրանցից յուրաքանչյուրին ամբացնել հատուկ խնամող անձնակազմ:

Համաճարակի ընթացքն արագացնելու նպատակով, արհեստական վարակում կատարելու դեպքում՝ բնական վարակովից խուսափելու համար, շուրջ անասուններին միաժամանակ պետք ե վարակել:

ՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԽՏԱՀԱՆՈՒՄԸ

Դարադի վարակը, ինչպես արդեն հայտնի յե, շատ լերկաւ ժամանակ կարող ե պահպանվել այն շինությունների մեջ, վորտեղ գտնվել են դարադով հիվանդ անասունները: Նա կարող ե պահպանվել ցամաքի, գոմադրի, անասունների խնամելու իրերի վրա (մուկներում, գուլիքի, թիբրի վրա ե ուլն), վորոնք վորոշ պարմաններում դարադի տարածման աղբյուր կարող են ծառայել: Այս պատճառով, ախտահանումը դարադի համաճարակի ժամանակ խիստ մեծ գործնական նշանակութուն ունի:

Մուկրային պահպանման ժամանակ՝ անասունները դարադով հիվանդանալու դեպքում՝ այն շենքերում, վոր-

տեղ նրանք գտնվել են, անագին քանակութեամբ դառաղի վարակ եւ կուտակվում։ Այդպիսի դեպքերում՝ անհրաժեշտ եւ կատարել ամենորլա, ընթացիկ ախտահանում՝ վարակի կուտակումը պակսեցնելու համար։ Յեւ Նուլնիսի արոտու- լին պահպանման ժամանակ, լերը անասունը ցերեկն ուղարկվում եւ արոտավայրը, իսկ գիշերը վերադառնում եւ անասնաբակը, նույնպես անհրաժեշտ եւ շինութիւններն ախտահանել։ Ամենից լավն է, իհարկե, անասուններին հիվանդութեան ամբողջ տեսողութեան ընթացքում թողնել արոտավայրում։

Բոլոր շինութիւնների իրերի վերջնական ախտահա- նումը կատարվում եւ դառաղի համաճարակը վերջանա- լուց հետո։

Ախտահանումն սկսելուց առաջ, շինութիւնն ամե- նախ խնամքով պետք եւ նախապես մաքրել գոմաղբից եւ ամեն տեսակի կեղտից, վորպեսզի ախտահանումն իր նպա- տակին հասնի։ Վերջապես, նուլնիսի շինութիւնները միախ մաքրելն անգամ (առանց ախտահանման) ստիտարակա- առողջապահական մեծ նշանակութիւն ունի։ Վերջնական ախտահանման նախապատրաստման ժամանակ, անպայման պետք եւ խնամքով մաքրել գոմաղբը։ Աղբահոգւկի հո- ման համար յեղած խողովակները, աղբահոգւկից եւ ամեն տեսակի կեղտից պիտի մաքրել։ Մսուրները, դուլերը, թիերը, խոզանակները, քերիչները եւ անասունների խնամ- քի ալ իրերը պետք եւ կեղտից մաքրել, նախքան ախտա- հանելը։ Անասունների շենքի պատերը, դռները եւ առաս- տաղները նուլնպես պետք եւ մաքրվեն կեղտից եւ օտը- դոստայնից։ Սակավարժեք եւ անպետք փայտե իրերն ամե- նից լավ կլինի այրել։ Յեթե անասնաբակում կամ խոզա- նոցում պատերը քարից կամ աղւուսից են կառուցված, այդ դեպքում՝ մաքրելուց եւ ախտահանելուց հետո՝ ան- պայման կրող պետք եւ սպիտակացվեն։ Շենքի մաքրումը

պետք է կատարել հետևողականորեն. նախ մաքրում են առատադններն ու պատերը, և ապա հատակները, դռները, սարքավորման իրերը: Լվանալու համար հանձնարարվում է գործածել տաք ջուր և սապոն (100 լիտր տաք ջրի համար պետք է վերցնել 3 կգ կանաչ սապոն) կամ ծայրահեղ դեպքում՝ 70 աստիճանից վոչ պակաս տաք ջուր: Բուր շննքերը և անասունների խնամքի իրերը մաքրելուց հետո միայն պետք է անցնել խակական ախտահանմանը: Ախտահանման համար պետք է վերցնել կծու նատրոնի յերկու տոկոսային լուծույթ, վորն լուրաքանչյուր անգամ պետք է պատրաստել ըստ կարիքի (նախապես չպետք է պատրաստել): Կծու նատրոնի փոխարեն կարելի լի վերցնել ֆորմալինի մեկ տոկոսային լուծույթ: Լուծույթի քանակը պատրաստվում է հետևյալ հաշվով՝ մեկ քառակուսի մետր տարածության համար մեկ լիտր լուծույթ: Կծու նատրոնով ախտահանելու ժամանակ, յուրաքանչյուր 10 լիտր լուծույթի վրա ավելացվում է նաև 5 կգ կիր: Հավաքված ջրերն ախտահանելուց հետո, պետք է հեռացվեն հոսող հեղուկների համար շինված խողովակների միջոցով և հավաքվեն աղբափոսերի մեջ:

Ախտահանման ժամանակ բոլոր անասունները շինությունից պետք է դուրս հանվեն: Ախտահանումից հետո՝ պետք է բաց անել դռները, պատահանները և ողափոխիչով շինությունը հիմնավորապես ողափոխել: Ախտահանման պետք է յենթարկվեն նաև անասունները:

Բուրդն ու կաշին, պետք է նախապես կեղտից մաքրել, իսկ ապա լվանալ կամ շփել մեկ տոկոսային կծու նատրոնի լուծույթով: Անասունների պճեղները պետք է մաքրել և լվանալ ախտահանիչ լուծույթով:

Միայն ալապես մանրակրկիտ կերպով մաքրելուց ու ախտահանելուց հետո, կարելի լի համոզված լինել, վոր դաբաղի վարակը վոչնչացված է:

ԳՈՄԱԳՐԻ ԱՍՏԱՀԱՆՈՒՄԸ

Գոմաղբի ախտահանման (անփնաս դարձնելու) ամենաանհատաբարեկ և մատչելի յեղանակը բիոտերմիկ յեղանակն է։ Դա հիմնված է գոմաղբի փոման պրոցեսների վրա, փոքրի ընթացքում առաջանում է բարձր ջերմություն (մինչև 60 աստիճան Ցելսի)։ Այս ախտահանման ժամանակ, դարձողի վարակը վոչնչանում է բավական արագ կերպով։

Գոմաղբը համապատասխան ձևով դիզելուց լերեք շաբաթ հետո, այն կարելի լի լրիվ կերպով ախտահանված համարել։

Այն շենքերում, վորտեղ գտնվել է դաբաղով հիվանդ անասուն, գոմաղբը դուրս է տարվում այնպիսի մի տեղ,

վորն ազատ է անասունների մուտք դարձնելուց և դիզվում է հետևյալ ձևով. գետնի մակերեսի վրա փռում են շոր ծղոտի մի շերտ՝ 25 սանտիմետր հաստությամբ, մեկ ու կեսից մինչև լերկու մետր լայնությամբ և ապա գոմաղբը՝ մեկ ու մի քառորդ մետր բարձրությամբ։ Գոմաղբի դեղը վերևից ծածկում են 10 սանտիմետր հաստությամբ շոր ծղոտի շերտով (և ապա նույնքան հաստությամբ տվողի շերտով—Ռ. Ա.)։

Գումաղըն այսպես դիզելն ամենալավ հետեանքներ և առիտ և վաղուց կիրառվում և իբրև մի գործնական միջոցառում վոչ միայն դարադի, այլև ուրիշ վարակիչ հիվանդությունների դեմ պայքարելու գործում:

Անասնաբանների աղբահեղուկը պետք և լցնել աղբահեղուկի փակ փոսերի (աղբահեղուկի ընդունարանների) մեջ, վորտեղ դարադի վարակը՝ փտումի և ամիակի կուտակման պրոցեսների ազդեցության տակ՝ 2—4 շաբաթվա ընթացքում վոչնչանում և. ձմեռը փաման այս պրոցեսները մի քիչ դանդաղում են և լեբրեմն դարադի վարակը կարող և պահպանվել բավական ավելի յերկար:

ԿԱՇՎԵՀՈՒՄՈՒՅԹԻ ԱՆՏԱՀԱՆՈՒՄԸ

ԽՍՀՄ-ի ՀԺԿ-ի դարադի ինստիտուտում վերջերս մշակված և դաբաղով վարակված կաշվեհումուքի ախտահանման մի նոր լեղանակը Այս լեղանակը պարզ և և մեծ նշանակալի ծախքեր չի պահանջում, իսկ ամենազվախալորը՝ կաշին այս լեղանակով մշակելը ամենեկին չի անդրադառնում պատրաստի նյութի (ֆաբրիկատի) վրա:

Կաշվեհումուքի ախտահանման համար գործածվում և հետևյալ լուծույթներից մեկը. կծու նատրոնի լուծույթը՝ հազեցած աղային լուծույթի մեջ (2 գրամ կծու նատրոն՝ մեկ լիտր հազեցած աղային լուծույթի մեջ), կամ բիսուլֆիտի լուծույթը՝ հազեցած աղային լուծույթի մեջ (5 գր բիսուլֆիտ՝ մեկ լիտր հազեցած աղային լուծույթի մեջ), կամ, վերջապես, սոդայի ածխատի լուծույթը՝ հազեցած աղային լուծույթի մեջ (50 գր սոդայի ածխատ՝ մեկ լիտր հազեցած աղային լուծույթի մեջ):

Կաշվեհումուքի ախտահանման այս նոր լեղանակը խորհրդային անասնաբուժական գիտության մի մեծ նվաճումն է:

ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ ԴԱՐԱՂԻ ԴԵՄ ԳԱՐՆԱՆԱՑԱՆ ԿԱՄՊԱՆԻԱՅԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Դարնան, իբրև ընդհանուր կանոն, անասունի որդանիդն ամենից ավելի զգայուն է ամեն տեսակ հիվանդությունների հանդեպ:

Դարաղի բուսկուսները դարնանացան կամպանիայի շրջանում հաճախ ծագում են ճմեռային խաղաղություններից հետո: Դա տեղի լեռններում տնտեսող, վորտեղ ճմեռային պահպանման անցնելուց առաջ, հակադարադալին միջոցառումները մինչև վերջը չեն տարվել և չեն ամրապնդվել համապատասխան ձևով: Բուսկուսները կարող են ծագել նաև ուրիշ տեղից՝ դարաղից անապահով վայրից բերված դարաղի միջոցով:

Առաջին դեպքում, այսինքն՝ լերը այս կամ այն գյուղ-խորհրդում կամ շրջանում դարաղը մնացել է մինչև աշուն, անասուններին աբուտավայր ուղարկելու նախորդակին՝ պետք է կատարել դարաղից անապահով կամ սպառնալիքի տակ գտնվող վայրերի բոլոր տնտեսությունների անասնաբուժական ամենաուշադիր հետազոտություն՝ դարաղի բոլոր ոջախները հայտարերելու համար: Յեվ նույնիսկ այն դեպքում, լերը այն տնտեսությունները, վորոնք յեղել էին անապահով կամ գտնվել էին վարակման սպառնալիքի տակ՝ նախքան անասունների ճմեռային պահպանման անցնելը, և դարնանը՝ հետազոտության ժամանակ ապահով են ճանաչվել, անհրաժեշտ է այդ տնտեսություններն ու նրանց նախիրներն, առնվազն լերի ու շաբաթ, լենթարկել հատուկ պրոֆիլակտիկ ռեժիմի: Հետևաբար, բոլոր տնտեսությունների վրա պետք է տարածել այն բոլոր սահմանափակիչ միջոցառումները, վորոնք նախատեսված են պրոֆիլակտիկ ողակային պաշտպանողական գոտիների համար: Միայն դրանից հետո կարելի լե վատահ լինել, թե տվյալ վայրում դարաղը վերացված է:

Այն բոլոր շինանյութերը, վորտեղ գտնվել են դարա-
դով հիվանդացած անասուններ, արոտավայր ուղարկելուց
առաջ, գոմաղբից և կեղտից խնամքով պետք է մաքրվեն
և ախտահանվեն կծու նատրոնի լերկու տոկոսային լու-
ծույթով կամ ֆորմալինի մեկ տոկոսային լուծույթով:
Գոմաղբը պետք է տարվի ակնպիսի տեղեր, վորոնք պաշտ-
պանված են դարաղի հանդեպ զգայուն անասունների
շփուկից և դարսվի դեղերով՝ անփնտս դարձնելու համար:
Անասուններին արոտավայր ուղարկելու հենց նախորդա-
կին, նրանց կաշին ամենալն խնամքով մեխանիկական մա-
քրման պետք է լենթարկել, պճեղները մաքրել ու ախտա-
հանել կծու նատրոնի մեկ տոկոսային լուծույթով:

ԴԱՐԱՂԻ ԲՈՒԺՈՒՄԸ

Դարաղի բուժումը գլխավորապես հիմնված է ախտա-
հանիչ լուծույթների կիրառման վրա, ինչպես նաև հի-
վանդ անասունների պահպանման նպաստավոր պայման-
ներ ստեղծելու վրա: Շինուկիուներ պետք է լինի ընդար-
ձակ, լուսավոր, ունենա թարմ ողի մշտական հոսանք և
թարմ, չոր, մաքուր ու առատ ցամքար: Ամրանը՝ լավ լե-
ղանակին ամբողջ նախիրն ավելի լավ է թողնել արոտա-
վայրում՝ դարադով հիվանդանալու ամբողջ ժամանակվա
ընթացքում:

Կերը պետք է լինի փափուկ և սննդարար: Այդպիսի
դեպքերում՝ ամենից լավ է տալ կանաչ կեր՝ թեփ կամ
այլուր խառնած: Անասուններին պետք է ջրել թարմ ու
մաքուր ջրով:

Բերանի խոռոչն ուժեղ չափով վարակվելու դեպքում՝
կարելի չէ գործածել կալիոնի մաքահանառի կամ քացա-
խաթթվի (ըստ անասնաբուժի ցուցումի) ախտահանիչ և
չորացուցիչ լուծույթների: Միևնույն նպատակով կարելի է

պարզապէս վերցնել սովորական խոհանոցի աղի թեթեւութ (0,85—1 տոկոսային)։

Պէտքները հիվանդանալու դեպքում՝ ամենից առաջ մաքուր պետք է պահել վերջավորությունները, բացի վերոհիշյալներից, կերամպում են հանրութեան մեջ ամենագործածական դարձած խնամահանիչ լուծույթները՝ ոծանելիքները, փոշիները (ըստ անասնաբուժի ցուցումի)։

Կուրծի հիվանդանալու դեպքում՝ պետք է մաքուր պահել այն, որակաւ յերեք-չորս անգամ լվանալ գաղջ (գոլ) ջրով կամ ավելի լավ է բորաթթվի 2—3 տոկոսային լուծույթով։ Սրա փոխարեն կարելի յէ պարզապէս վերցնել բորաթթվի ոծանելիք կամ ըորաթթվի վազելին։ Կուրծը վորքան կարելի յէ հաճախակի պետք է կթել։

ԴԱՐԱՂԻ ՊՐՈՑԵՍԻԱԿՑԻԿԱՆ

Դաբաղի վերաբերյալ պրոֆիլակտիկ (նախազգուշական) միջոցառումները պետք է սկսվեն անասնաբուժի և արոտավարի պաշտպանությունից։

Հայտնի յէ, վոր դաբաղն ամենից շուտ և ամենից հեշտ կերպով կարող է բերվել տնտեսութեան մեջ, յեթէ ալգ տնտեսութունը շփվում է դաբաղից անապահով տընտեսությունների հետ՝ սահմանակից արոտավարների, ընդհանուր ջրարբի, ընդհանուր ճանապարհների, մարդկանց, վորոնք լերթենկում են մի տնտեսութունից մյուսը, և ալլ բաների հետ։ Դաբաղը կարող է բերվել նախընտրման ժամանակ, յեթէ անասունը բերվել է ալն վալրից, վորտեղ դաբաղի համաճարակ է յեղել։

Դաբաղը կարող է բերվել կերերի հետ միասին, լեթէ մթերված են դաբաղով վարակված վայրերում։

Դաբաղը կարող է բերվել կողմնակի մարդկանց միջոցով, դրա համար էլ նրանց մուտքը տնտեսութեան մեջ հսկողութեան տակ պիտի առնել։

Յերբ դաբաղը բռնկվում է ախ շրջանում, ուր գտնվում է տնտեսությունը, հիվանդության մուտք գործելու ամենախոցը վտանգի գոյություն դեպքում անգամ, պետք է անմիջապես կիրառել ախպիսի նախազգուշական ռեժիմ (հարկադիր նախազգուշական կարանտին), վորը միանգամայն բացառի այդ հնարավորությունը:

Դրա համար հիվանդության ամբողջ տեղումնային ընթացքում, պետք է առանձնացնել և ամրացնել վորոշ արտավայրեր ու շրարներ, վորտեղ չպետք է մուտք գործեն մյուս տնտեսությունների անասունները: Յեթե տնտեսության հողամասի վրա գտնվում են ընդհանուր ճանապարհներ, այդ դեպքում՝ համաճարակի տեղումնային ամբողջ ժամանակվա ընթացքում՝ պետք է փակել ճանապարհները և սահմանել համապատասխան վերահսկողություն, արգելելով ամեն տեսակի անասունների մուտքը: Թեկուզ ապահով, բայց սպառնալիքի տակ գտնվող հողամասում լեղած տնտեսությունների անասունների միջև բեղմնավորումը նույնպես մեծ վտանգ է ներկայացնում և չպիտի թուլատրել ախ առանց անասնաբուժական վերահսկչի թույլտվության: Նախազգուշական կարանտինի ամբողջ տեղումնային ընթացքում՝ պետք է սահմանափակել անասնաբույսերի և խոզանոցների մուտքը, կցելով այդ գործին հատուկ անասնապահներ և կթողներ, վորոնք լավ ծանոթ պիտի լինեն պրոֆիլակտիկ ռեժիմի կանոններին:

Անմիջապես պետք է արգելել կողմնակի անձանց մուտքը վոչ միայն անասնաբույսերն ու խոզանոցները, այլև ընդհանրապես տնտեսության հողամասը: Դաբաղի համաճարակի ամբողջ տեղումնային ընթացքում՝ պետք է արգելել ապահով տնտեսության մարդկանց չփոխանցանալ վ տնտեսության մեջ գտնված մարդկանց հետ և այդ բանի վրա սահմանել ամենախիստ վերահսկողություն:

Նոր յեկած վորևե անասուն պետք է պահվի ընդհա-

նուր նախրից առանձին մեկուսացված շինութիւն մեջ կամ կարանտինային բացութեա գոմուս, մինչև չվորոշվի, վոր անասունը բոլորովին առողջ եւ և կարող եւ մացվել նախրի մեջ՝ առանց վորևեւ վտանգի։ Այդպիսի նախազգուշական կարանտինի ժամկետը՝ վարակիչ հիվանդութիւնների համար՝ սահմանված եւ 14 օր։

Տնտեսութիւն բերված ամեն մի անասուն պետք եւ ունենա վկայական այն մասին, վոր նա բերված եւ վարակիչ հիվանդութիւններից վաղորոք հայտնի ապահով վայրից։ Անասնաբուժական հսկչի կողմից տրված ալդպիսի վկայական լինելու դեպքում՝ միևնույն եւ, նախազգուշական կարանտինը պարտադիր եւ բոլոր տնտեսութիւնների համար։

Մեծածավալ ու կոշտ կերերը չպիտի դուրս տարվեն այն վայրերից, վորտեղ լեղել եւ դաբաղի համաճարակ, առնվազն յերեք ամսվա ընթացքում՝ հաշվելով հիվանդութիւն վերջանալու օրից։ Տնտեսութիւն մեջ անծանոթ կամ կասկածելի ծագում ունեցող կերեր բերվելու դեպքում՝ լերբեք այդ կերից միանգամից բոլոր անասուններին չպետք եւ տալ։ Պետք եւ առանձնացնել սակավարժեք անասունների մի փոքր խումբ և 12—14 օրվա ընթացքում կատարել փորձնական կերակրում, վորպեսզի դրանով վերացնենք այս կամ այն վարակիչ հիվանդութիւն և մասնավորապես դաբաղի մուտքի վորևեւ վտանգը՝ կերի միջոցով։

ԽՍՀՄ-ի ՀԺԿ-ի դաբաղային ինստիտուտում հաստատված եւ, վոր սխիւսացման ժամանակ դաբաղի վարակը վոչնչանում եւ Այս սովալները պետք եւ ոգտագործել, լերբ կերերի միջոցով դաբաղ հիվանդութիւն մուտքի վտանգ կա։

Դաբաղը կարող եւ բերվել դաբաղով հիվանդ մորթված անասունների մսի միջոցով։ Այդպիսի դեպքերում՝ առանձին վտանգ են ներկայացնում սառեցրած միսը և

վարակված մասերը (վերջավորություններ, լեզուն, կուրծ)։
Դրա համար ել առանց անասնաբուժական հսկողության
թույլտվութան պետք ե խուսափել դաբաղի համաճարակ-
ների ժամանակ վաճառահանված միս զնել։

Դաբաղով հիվանդ անասուններին սպանդանոցներում
հարկադրաբար մորթելու դեպքում՝ նրանց միսը թույլ ե
տրվում գործածել կամ հանձնել մառցարան միայն տո-
նվազն 24 ժամվա ընթացքում՝ 8—10 աստիճան ջերմու-
թյան մեջ պահելուց հետո Այդպիսի անասունների կաշի-
ները սպանդանոցից կարող են բաց թողնվել միայն ախ-
տահանելուց հետո։

Անասուններին սովորական ճանապարհներով, յերկա-
թուղով և շոգենավերով տեղափոխելիս, ճանապարհին
ամեն մի կանդ առնելու վայրում՝ վորոշ և հատուկ տե-
ղերում անասնաբուժական հսկողության տակ պիտի կա-
տարվի նրանց կերակրումը և ջրումը։

Անասուններ բարձելու ժամանակ պետք ե պահանջել
ախտահանված վազոններ, վերջիններս պետք ե ունենան
համապատասխան փառաթուղթ կամ ախտահանման-լվաց-
ման կալարանի՝ կապարակնիքով կնքված լինեն։

Անասնաբուժա-սանիտարական վերահսկողության տե-
սակետից, առանձին ուշադրություն պետք ե դարձնել
անասունների կուտակման վայրերի և մորթելու (անասնա-
հրապարակներ, անասնահավաքատեղիներ, սպանդանոցներ
և սպանդավայրեր), մսամթերքների ու կաթնամթերքների
պահպանման և վերամշակման տեղերի վրա, բոլի ու կաշ-
վհումուլթի մշակման գործարանների վրա։ Տարին տո-
նվազն լերկու անգամ պետք ե ախտահանել անասնա-
բակերն ու խոզանոցները, ինչպես նաև պարբերաբար
մաքրել ու ախտահանել այն բոլոր շինությունները, վո-
րոնք հում անասնամթերքի մշակման հետ դործ ունեն։

Յեւ, վերջապես, նախագգուշական նշանակութիւն ունեն նաեւ անասունների խնամքի ու պահպանման լավ պայմաններն ու նրանց կանոնավոր ոգտագործումը:

ԿԱԹՈՒՍՈՒ ՄՍԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԴԱՐԱՂԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

Դարաղի համաճարակների ժամանակ կաթը չպետք է տնտեսութեան սահմաններից դուրս տանել, այլ պետք է ոգտագործել հենց տեղում՝ յեռացած վիճակում կամ պետք է վերամշակվի կաթնաթթվային արտադրանքների ձևով: Կաթը պիտի դուրս տարվի կարանտինի վերանայուց հետո միայն:

Ամբողջ կաթը, անկախ այն բանից, թե դարաղով հիվանդանալու վոր շրջանումն է կտվից վերցված, պետք է համարվի վտանգավոր և յենթարկվի սանիտարական պարտադիր նախագգուշական մշակման (յեռացում, պատերազում, կաթնաթթվային մթերքների պատրաստում): Կաթնանմանա դարձնելու համար, կարելի լե այն տաքացնել 10—15 րոպե 8-սի 70 աստիճանից վոչ-պակաս: Կաթը լեռացնելիս, վայրկենապես սպանվում է դարաղի վարակը: Կաթը թթվելու ժամանակ դարաղի վարակը նույնպես բավական արագ վոչնչանում ե: Դրա համար, թթու սերից պատրաստված լուղն ու պանիրն այլեւ վտանգ չեն ներկայացնում:

Հիվանդութեան առաջին որերին մորթված անասունների միսը կարող է դարաղի վարակ պարունակել: Այդ միսն ուտելու համար պետք է գործածել միայն լրիվ լեւիված կամ լավ լորոկված վիճակում: Հիվանդ ու կանկածելի անասունները՝ մեծ պարտիաներով մսի համար հարկադրաբար մորթելու դեպքում՝ ամելի լավ է այդ անասունների միսը վերամշակել իրքե պահածո և լերշիկ: Վարակված մասերը, որինակ՝ գլուխն ու վերջավորութիւնները, պետք է անմնաս դարձվեն բարձր ջերմութեան ազդեցութեան տակ:

Դաբաղի համաճարակները ժամանակ, մարդը դաբաղով վարակվում է սովորաբար դաբաղով հիվանդ կովերի հում կաթը գործածելիս: Ավելի հաճախ դա լինում է լեռերի անտառներին հում կաթով կերակրելու ժամանակ: Կարելի է նույնպես վարակվել դաբաղով հիվանդ անասունն՝ ընդ խնամելու դեպքում (անասնապահներ, կթողներ):

Հասակավոր մարդկանց մոտ դաբաղն ախտահար է, ինչպես անասունների մոտ: մարդը վարակվում է բերանի խոռոչից, բայց հաճախ վարակը լերկում է նաև ձևոնների և վոտների վրա:

Նկ. 7. Մարդու դաբաղ

Յերերի անտառների դաբաղն ավելի հաճախ հանդես է գալիս ուժեղ փորլուծի ձևով, վորը ցույց է տալիս թե վարակվել են ստամոքսն ու աղիքները:

Մարդկանց դաբաղի դադարների շրջանը տևում է 2-ից մինչև 6 օր: Սկզբնական բշտիկները դարձանում են դաբաղի հարուցիչի մուտք գործած տեղում, կամ բերանի

խոտոջում. այն ժամանակ լեւկերորդական բշտիկները կա-
բող են յերևան գալ ձեռնորի և վտտների վրա՝ մատների
արանքում: Հիվանդութեան ժամանակը ջերմութիւնը խիստ
բարձրանում է, առաջ է գալիս ընկճված դրութիւն,
մկանների կտրտուք ու ցաւեր, սաւաթիկ նիհարում և
ուժասպառութիւն: Հիվանդութիւնը տևում է կարճ
(6—10 օր), յեթե ընթանում է առանց վտրեւ բարդու-
թիւնների: Յերեխանների դարադը զգալիորեն ծանր է լի-
նում, քան հասակավորներինը: Ստամոքսի և աղիքների
վարակման դեպքում՝ դարադին զուգընթաց, բարձրանում
է ջերմութիւնը, նկատվում է սրախառնութիւն և փսխում:
Յերեխաները հաճախ դարադից մահանում են:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒՅՑՈՒՆ

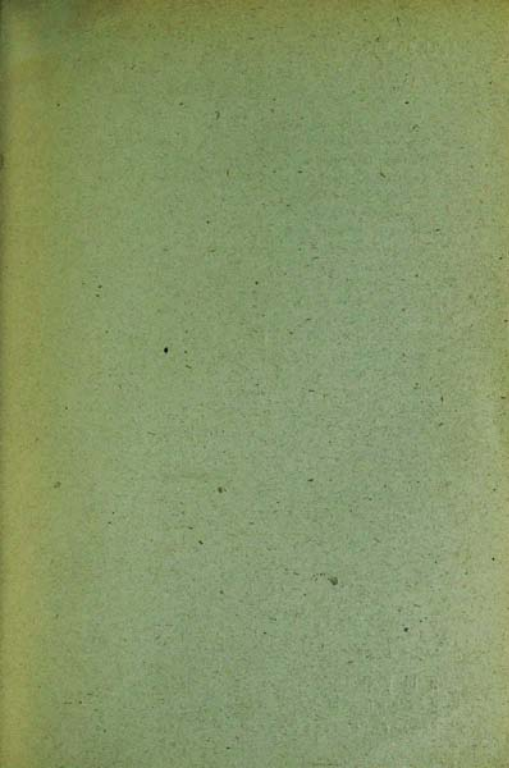
1. Դաբաղը վարակիչ հիվանդությունն է	3
2. Վձր անասուններն են հիվանդանում դաբաղով	4
3. Դաբաղի հարուցիչը	5
4. Վարակի մուտքն անասունների որդանիզմի մեջ	8
5. Դաբաղի տարածումը	9
6. Դաբաղի նշանները	13
7. Միջոցառումները դաբաղի դեմ	20
8. Պատվաստումները դաբաղի դեմ	25
9. Արհեստական վարակում	25
10. Շինությունների ախտահանումը	28
11. Գոմաղբի ախտահանումը	31
12. Կաշվեհումալթի ախտահանումը	32
13. Միջոցառումները դաբաղի դեմ՝ զարնանացան կամպանի- այի շրջանում	33
14. Դաբաղի բուժումը	34
15. Դաբաղի պրոֆիլակտիկան	35
16. Կաթի ու մսի զործածությունը դաբաղի ժամանակ	39
17. Մարդու դաբաղը	40

ԳԱՄ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0002055

9176 40 400.

II
A 24396

044,

Библиотека крестьянского и рабочего движения

Проф. А. Л. Сенин

я щ у р

и барбасниш

Сельхозгиз 1936 привань